

Галина Дицьо, аспірант

Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова
м. Київ

АКТУАЛЬНІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті йдеться про найактуальніші проблеми музичного виховання у контексті сучасної вітчизняної освітньої практики. Розкрито основні аспекти музичного виховання особистості на дошкільному етапі онтогенезу.

Постановка проблеми. Сучасні психолого-педагогічні концептуальні підходи до проблеми виховання підростаючого покоління потребують активного застосування різнобічних інноваційних технологій. Переведення навчально-виховного процесу української школи на гуманістичні засади передбачає насамперед створення оптимальних умов для повноцінної суб'єкт-суб'єктної взаємодії між педагогами й учнями. Особливої актуальності й окремого наукового статусу набуває така проблематика тоді, коли йдеться про музичну освіту, музичне виховання, оскільки вони відзначаються цілою низкою специфічних рис, ознак і компонентів [1; 2; 5]. Складність музичного виховання мотивується ще й тим, що в усі часи відзначалися фундаментальні, системотвірні завдання, величезну культурологічну функцію, які виконує музика в житті соціуму, зокрема у складному і копіткому процесі навчання дітей.

Психологи, педагоги, музикознавці, культурологи нагромадили значні обсяги матеріалів, що стосуються особливостей музичного виховання дітей [1; 3; 4; 5]. Однак майже однотайною є думка, що воно (музичне виховання) повинно розпочинатися з найперших етапів онтогенезу особистості. Загальновизнаною думкою в наукових колах є і констатація факту, що вже в пренатальному розвитку особистості музика як система впорядкованого й аргументованого впливу відіграє надзвичайно позитивну рекреаційну роль, сприяючи гармонійному й досконалому розвитку маленької індивідуальності. Вчені й батьки сходяться у визнанні загального позитивного культурно-виховного фону, який створює музика для всіх складових процесу загальноособистісного виховання і розвитку.

Безсумнівно, творчий, культуроносний, виховний потенціал музики є важливим і доречним на всіх онтогенетичних щаблях розвитку, проте його значення і роль у формуванні дошкільника

переоцінити важко. Адже цей віковий етап розвитку характеризується дуже складними перехідними процесами, коли дитина від гри як основного й домінуючого провідного виду діяльності поступово соціалізується, переходячи до навчання й основних елементів праці. Якраз на цьому етапі особливо доречним і потрібним видається запровадження інтенсивної системи музичного виховання із залученням сучасних психолого-педагогічних технологій та спеціальних прийомів, методів, способів навчання музики. Недостатня кількість досліджень у даній галузі знань, а також їхня важливість для гармонійного й повноцінного розвитку особистості зумовили **актуальність і мету нашого дослідження**, що присвячене розглядові й науковому вивченню проблем музичного виховання дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Головними засадничими підходами нашого дослідження є визнання того, що взаємозв'язок музичного виховання і розвитку передбачає співвідношення об'єктивного, соціального, музичного середовища із суб'єктивним переживанням дитини, залученої до музики. Адже якраз музичне обдарування проявляється здебільшого найраніше, причому в амбівалентному режимі: в одних дітей – у яскравій і незалежній формі, і водночас у дуже скромних, недосконалих і невизначених ракурсах в інших дітей.

Теоретико-емпіричне вивчення взаємовідношень музичного виховання і розвитку будується на основі даних, які отримані класичними і сучасними дослідженнями в педагогії, психології, культурології та інших галузях “люднознавчого” циклу [2; 3; 4; 5].

Основні концептуальні лінії найрозповсюдженіших теоретичних психолого-педагогічних теорій можна звести до такої умовної шкали поглядів, про яку йдеться нижче.

Безперечно, вже традиційним вважаються розбіжності між матеріалістичним та

АКТУАЛЬНІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

ідеалістичним підходами. Отож якщо прихильники ідеалістичних теорій визнають існування незмінних вроджених задатків, а зовнішні умови можуть лише сприяти розвитку природних даних або гальмувати їх, то матеріалістичне трактування серед доміант виводить якраз особистісний потенціал людини та детермінанти суспільного характеру. Загальновідомими поглядами на особистість дитини в такому ідеалістичному аспекті є тлумачення її як “батареї генів”, тобто феномену, наділеного незмінними задатками. Отож періоди розвитку дитини, згідно з біогенетичним законом, порівнюється зі зміною видів біологічного світу: дитина в першу половину року свого існування порівнюється зі світом ссавців, а в другу – з мавпами, від року до двох вона перебуває в елементарному людському стані, а від п’яти років уподібнюється представникам первісних народів. Дитині винесений своєрідний “вирок”, згідно з яким вона проходить певні стадії розвитку і лишень пасивно приучується до середовища. Таким чином здійснюється механічне перенесення теорії біологічних еволюцій у галузь науки про людину, і ці положення кладуться в основу прагматичної, біхевіористської психології. Звичайно, у сучасній необіхевіористській теорії та практиці в контексті музичного виховання залишилися деякі основні положення і механізми (вправляння, підкріплення, криві заучування тощо), однак появилася ціла низка позитивних і реалістичних інноваційних прийомів і технік.

Водночас відомі представники швейцарської школи Ж. Піаже, Б. Інґельдер та інші розглядали розвиток як внутрішній процес, прояв якого визначає побудову навчання.

Проблеми дошкільного музичного виховання слід розглядати у рідчій сучасній концепції неперервної освіти, згідно з якою еволюціонізм системи навчання музиці повинен бути витриманий як на біологічному, психофізіологічному, так і на соціальному рівнях.

У контексті виховної діяльності вчителя музики значне місце повинні посідати евристичні, розвивальні методи, спрямовані на культивування гармонійного психофізичного й інтелектуально-естетичного становлення дітей [1; 2; 4]. Серед низки детермінант уранг суттєвих і визначальних висуваються ті, що спрямовані на сенсорно-перцептивну сферу дитини й покликані розвивати її емоційний світ як безпосереднє реагування на соціальне й біологічне довкілля.

Музиці відводиться вкрай складна функція: вона часто розглядається як засіб розвитку емоцій людини і як спосіб емоційної реакції людини

за допомогою музики на власний психічний стан та на інших людей і середовище

Програми для дошкільнят не повинні складатися лише на основі принципу систематичності засвоєння знань і суворій регламентації діяльності. Адже не слід залишати без уваги той факт, що види діяльності, якими повинні оволодіти діти в результаті цілеспрямованого процесу виховання, вже містять у зародку специфічні особливості всіх видів діяльності, які вироблені людством у повсякденному житті. Розвиток дитини здійснюється в умовах взаємодії її індивідуальних особливостей із соціальним середовищем, в якому дитина живе. Тому цілісний і системний підхід ніяким чином не повинен суперечити індивідуально-диференційованим підходам у сфері музичного виховання.

Усі види музичної діяльності, які рекомендуються для дитячих садків і гри дошкільнят, розвивають музикальність дітей, адже естетичне виховання розвиває музичний і поетичний слух, здібність сприймати красу природи і творів мистецтва. Музика, як і інші види мистецтва, виховує любов до життя, природи, пробуджує цікавість до естетичного сприймання довкілля, потужно стимулює розвиток емоційно-експресивної сфери дитини, становлення її сенсорно-перцептивного інтелекту.

Сучасна психолого-педагогічна наука відзначає важливу роль і значення різних форм і видів діяльності для загального розвитку та виховання дитини, формування у неї різноманітних просоціальних культурологічних орієнтацій.

Музичність розвивається тим швидше, якщо у ранньому віці починають вчити дитину будь-яким видам музичної діяльності і найбільш сприятливим періодом для початку навчання є вік, який називають дошкільним. Пробудження зацікавленості до музики в ранньому віці полегшує шлях оволодіння духовними багатствами, які висловлюються універсальною мовою музики. Інтерес до музики сприяє своєю чергою розкриттю і розвитку різних здібностей дитини. Загальновідомими є слова японського педагога і бізнесмена Масару Ібуки про те, що “після трьох уже пізно”, тобто в афористичній формі заманіфестовано тезу про необхідність якомога швидшого залучення музики для повноцінного онтогенезу особистості дитини.

Наш педагогічний досвід свідчить, що темпоритмічна діяльність збагачує сприймання дитини, сприяє розвитку музикальності, позитивно впливає на формування різних психічних функцій. Дошкільнята жваво і невимушено проявляють

АКТУАЛЬНІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

емоційно експресивні складові власної психіки насамперед у творчості. Загалом, експресивно-імпресивні компоненти художньої творчості у дітей дошкільного віку є дуже добре вираженими і потребують пильної та дбайливої опіки, професійно виваженого підходу з метою вдосконалення і розвитку. У дошкільному віці музика залишається домінуючою формою емоційної розрядки, а також потужним засобом естетичного розвитку дитини. Навчання дітей виконувати пісні збагачує не лише емоційний спектр, а й створює передумови для розвитку інших психічних процесів, якостей і властивостей (уваги, уваги, мислення, пам'яті, відчуттів, сприймань тощо). До того ж єдність психомоторного й музичного розвитку лише засвідчує потребу опанування музики дітьми з найраніших етапів особистісного розвитку. Виховання музичного генотипу вже з дошкільного дитинства повинно відбуватися як синтез різновидової музичної діяльності. Це сприятиме гармонійності особистісного розвитку дошкільника, становленню його естетичного світосприймання крізь призму категорій і феноменів музики.

Сучасні психолого-педагогічні дослідження [1; 2; 5] стверджують потребу впровадження цілісної системи музичного виховання дошкільника, зауважуючи необхідність його запровадження з найраніших онтогенетичних щаблів. Червоною ниткою, наскрізною думкою є виокремлення окремого психологічного підходу до проблеми. Серед численних психологічних проблем однією з найважливіших називається проблема виховання емоційного світу дитини. Тому зусилля педагогів і батьків повинні бути зосереджені на різнобічній розвитку емоцій дошкільників як засобами сімейного виховання, так і формами інших інститутів соціалізації (дитячі ясла, школи мистецтв, дитячі садочки, музичні студії та ін.).

Наукове дослідження емоційного світу особистості здійснювалося багатьма відомими вченими (У. Джеймс, У. Кеннон, В. Ланге, С. Шехтер, К. Ізард, Б. Додонов та ін.). Загальновизнаними є такі методики, як "ЗЕС" – загальна емоційна спрямованість, "ЕС" – емоційна стабільність, "ДЕЛ" – домінуючі емоції людини та ін. Досить розповсюдженими методичними прийомами, що застосовуються в психолого-педагогічній практиці, є різноманітні опитувальники, анкети тощо. Крім анкетно-тестових досліджень, часто проводиться інтерв'ювання, що дозволяє встановити конкретні ситуативні емоційні стани особистості.

Виходячи з теми дослідження, нами було апробовано комбінований метод, що включав у

себе коментований проєктивний психомалюнок та аналіз експертних даних, які, на нашу думку, найповніше враховують психологічні особливості дошкільного віку та придатні для психодіагностичного обстеження дошкільнят. Ключовим завданням експериментального дослідження було обрано вимірювання проявів емоційного розвитку дітей дошкільного віку в процесі виконання пісні.

Емоції дітей дошкільного віку під час співу і виконання психомалюнка перебігали у межах норми, супроводжувалися жвавою мімікою, гримасами, жестами тощо. Нами було зауважено високу психомоторну щільність заняття, діти вставали, переходили за інший стіл, намагалися з порушенням інструкції заглянути у малюнки і послухати виконання інших дітей. Це підтверджує очевидні психологічні закономірності про єдність емоційного і психомоторного компонентів дитячої психіки та про загальну сензитивність дітей на дошкільному етапі онтогенезу до сенсорного пізнання світу, зокрема шляхом активного емоційного супроводу процесу малювання і співу.

Інтерпретація психомалюнка "Неіснуюча тварина" і пісні здійснювалася за адаптованими нормами, оскільки основним завданням дослідження було не визначення головних симптомкомплексів, а значно вужча тематична лінія – прояв, розвиток емоцій дітей у процесі співу і малювання, під час занять музикою й образотворчим мистецтвом.

Отож можна зробити **висновки**, що заняття музикою є потужним джерелом емоційного розвитку дитини, а також естетичних психоемоційних компонентів структури особистості дитини дошкільного віку. Музична творчість розвиває, вдосконалює емоційний світ дошкільняти, наповнює новими барвами і відтінками.

Спів є "саморухом" дитини дошкільного віку до позитивного інтелектуально-мислительного та емоційно-експресивного пізнання навколишнього світу в його найістотніших зв'язках і властивостях. Музичне виховання містить величезний потенціал творчого, креативного розвитку самосвідомості дошкільняти, є потужним джерелом світоосвоєння.

У процесі занять музикою, інтонуванням пісні у дошкільника активно проявляються регулятивна, оцінювальна, сигнальна, експресивна та інші емоційні функції. Емоції дошкільників у процесі виконання пісні проявляються комплексно, цілісно, взаємопов'язано, афективно виявляючись здебільшого на рівні активної стеничності.

Серед основних концептуальних професійних

МУЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЧИННИК ГУМАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ

завдань учителя музики доречно виділити насамперед такі:

1) вплив на гармонійний розвиток дітей засобами музично-естетичного виховання як система заходів, спрямованих на розвиток когнітивної (розумової, інтелектуальної), сенсорної (емоційної, експресивної), поведінкової (вольової, регулятивної) сфер;

2) розвиток сенсорно-перцептивної сфери вихованців найрізноманітнішими засобами музичної культури;

3) діагностика й культивування ранніх музичних здібностей у дітей;

4) дбайливе психолого-педагогічне ставлення до феноменологічного поєднання “музика-дитина” з урахуванням вікових і статевих закономірностей і особливостей;

5) запровадження інноваційних технологій і сучасних виховних методів для різнобічного розвитку дитини.

Отож, на нашу думку, суть музичного виховання полягає у визнанні єдиної цілісної

музично-творчої діяльності як розкриття життєвого змісту музики, здійснюваної в різноманітних формах спілкування дитини з мистецтвом.

Подальшими напрямками нашого дослідження буде впровадження у навчально-виховну практику елементів психодидактичного тренінгу в музичному вихованні дошкільнят.

1. Авдієвський А.Т. Як навчати музики? /А.Т. Авдієвський, А.Г. Болгарський, І.М. Гадалова/ // Початкова школа. – 1991. – № 1. – С. 30 – 31.

2. Авдієвський А.Т. Використання фольклору в роботі з дітьми молодшого віку. // Початкова школа. – 1990. – № 2. – С. 114 – 119.

3. Ветлушина Н.А. Методика музикального виховання в детском саду. – М.: Просвещение, 1982. – 175 с.

4. Гавриш Н. Як ми виховуємо творчу особистість. /в дошкільному закладі/ // Палітра педагога. – 2000. – № 3. – С. 13 – 17.

5. Дронова О., Чистова Т. Під звуки музики. / Дошкільне виховання. – 1997. – № 4. – С. 6 – 8.

Світлана Дицьо, аспірант

Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова
м. Київ

МУЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЧИННИК ГУМАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ

Стаття розкриває роль і значення музичного виховання у контексті фундаментальних детермінант розвитку особистості. Відзначено гуманізаційний культурологічний потенціал музики для виховання різнобічно розвинутої дитини.

Постановка проблеми. Глобальні видозміни сучасного українського соціуму в площинах ідеологічного, економічного, ментального, соціогенного, культурологічного та інших вимірів призводять до активізації численних спроб їхнього наукового осмислення. Безсумнівно, однією з найактуальніших постає проблема гуманізації освітнього простору держави, зокрема фахово-професійної і культурологічної підготовки вчителя – рушійного чинника сучасного шкільництва [1; 2; 3; 6].

Як особливий соціально-психологічний феномен процес гуманізації педагогічної освіти розглядається багатьма галузями вітчизняної науки: від філософії освіти до класичної педагогіки. Крізь призму сучасних наукових поглядів, гуманізація освіти у трансформаційному суспільстві розглядається як відпрацювання

зваженого підходу до стратегій і тактик здійснення цього багатоманітного процесу, зокрема через вдосконалення традиційних форм і методів та запровадження інноваційних технологій. Тому серед провідних принципів сучасної освіти, її стрижнем та визначальною умовою успішного функціонування повинні стати гуманізація та демократизація навчально-виховного процесу, впровадження технологій співробітництва інші активні педагогічні соціотехніки, які, власне, і є запорукою успішних модернізаційних змін. Багатогранність освітніх процесів, що детермінують систему гуманізації, зводиться до однієї головної тези – сучасній школі потрібен професіонал, спроможний синтезувати у власній педагогічній діяльності досвід минулого та здобутки новаторського характеру. Якраз йому відведена ключова роль у задіянні